

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА МАШҒУЛОТ МАЪЛУМОТЛАРИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ, ТАҚҚОСЛАШ УСУЛЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Бойқўзиев Х.Х. – Самарқанд давлат тиббиёт университети, гистология, цитология ва эмбриология кафедраси доценти.

Мирзаева С.С. – Самарқанд давлат тиббиёт университети, гистология, цитология ва эмбриология кафедраси ассистенти,

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада олий таълим тизимида таълим сифати машғулотлар смарадорлигини оширишда инновацион таълим усулларида фойдаланиш, машғулотлар маълумотларини таҳлил қилиш ва таққослаш усуллари баён қилинган. Шу жумладан, “ВЕННА диаграммаси”, “Swat - таҳлил”, жадвали, “Хулосалаш” усули, “ФСМУ” усули, “Нима учун “ схемаси, “Қандай “ диаграммаси, “Пахона” чизмаси, “Пирамида” чизмаси каби усуллар изоҳи берилган.

Калит сўзлар: олий таълим, машғулот таҳлили, маълумотларни таққослаш усуллари.

Маълумотларни таҳлил қилиш ва таққослаш воситалари

Венна диаграммаси

Бу усул - 2 ва 3 жиҳатларни ҳамда умумий томонларини солиштириш, таққослаш ёки карама-карши қўйиш учун қўлланади.

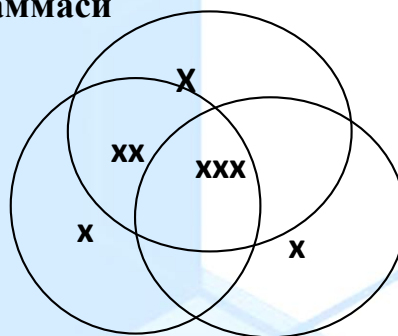
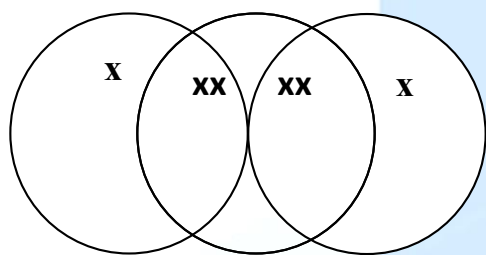
Тизимли фикрлаш, солиштириш, таққослаш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

Венна диаграммасини тузиш қоидаси билан танишгандан сўнг, алоҳида кичик гуруҳларда диаграмма Веннани тузадилар ва кесишмайдиган жойларни (х) тўлдирдилар.

Жуфтликларга бирлашиб ўзларининг диаграммаларини тўлдирдилар ва таққослайдилар.

Доираларни кесишувчи жойида, икки - уч доиралар учун умумий бўлган, маълумотлар рўйхатини тузадилар (1, 3, 8, 10).

Венна диаграммаси

“SWOT – таҳлил” жадвали

Бу усул - алоҳида муаммо ёки лойиҳани ташкиллаштириш, вазиятни таҳлил қилиш ва манбани баҳолашда қўлланилади.

Тизимда фикрлаш, солиштириш, таққослаш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

“SWOT – таҳлил” жадвалини тузиш қоидаси билан танишилади ва алоҳида - кичик гуруҳларда жадвал тузадилар ва тўлдирадилар. Кичик гуруҳларга бирлашиб, ахборотларни таққослайдилар, жадвални тўлдирадилар, ўзгартирадилар ва умумий жадвалга келтирадилар. Иш натижаларининг тақдироти SWOT – таҳлил жадвалнинг номи инглизча сўзларнинг бош ҳарфларидан тузилган.

Strengths - кучли томони, ташкиллаштиришнинг ички манбалари мавжудлиги назарда тутилади.

Weakness - кучсиз томони, ички муаммоларининг мавжудлиги;

Opportunities - ташкиллаштиришдан ташқарида ривожланиш учун мавжуд имкониятлар;

Threats - ташқи муҳитда ташкиллаштиришни муваффақиятига таъсир этувчи хавф хатарлар (2, 4, 5, 11);

“SWOT-таҳлил” жадвали

S	W
O	T

Қоидага кўра, SWOT - таҳлил муваффақиятини ташкиллаштиришига боғлиқ бўлмай, балки муҳокаманинг натижалари келгусидаги аниқ таклиф ва лойиҳаларни ишлаб чиқаришда ҳисобга олиниши мумкин. Бундаги кетма - кетликлар қуйидагича бўлиши керак.

	Таҳлил таркиблари	Натижаларни амалга оширишнинг хусусиятлари
S	Кучли томонлари (ташкиллаштиришнинг ички муаммолари)	Барқарор ривожланишнинг асосий механизми бўлиб хизмат қилади. Янги лойиҳалар асоси ҳисобланади. Тўсиқларни енгиб ўтишнинг йўли бўлиши мумкин.
W	Кучсиз томонлари (ташкиллаштиришнинг ички муаммолари)	Ташкиллаштириш фаолияти айнан шуларни енгиб ўтишга йўналтирилган бўлиши лозим. Янги лойиҳалар учун энг муҳим мақсад ҳисобланади. Ривожланиш стратегиясини ишлаб чиқишда албатта ҳисобга олиниши зарур.
O	Имкониятлар (ташқаридан)	Молиялаштириш ва қўллаб - қуввақтлашнинг қўшимча кўрсаткичи ёки ташқи манбаа бўлиб хизмат қилади. Улар ташкиллаштиришнинг мақсади билан ёки қанчалик муроасага келиши билан

		қанчалик мос келишини ҳисобга олиш зарур бўлади. Янги лойиҳаларнинг асоси ёхуд ҳамкорликни излаш манбаси бўлиш мумкин.
T	Хавфлар (ташқаридан)	Ҳар бир янги лойиҳада ҳисобга олиниши зарур; Уларни енгиб ўтиш ёки бартараф этиш йўллари ишлаб чиқилиши керак; Баъзида мантиққа мос келмайдиган “рақиблар”, иттифоқчиларга” айланиши мумкин

Хулосалаш (Резюме, Веер) усули.

Усулнинг мақсади: Бу усул мураккаб, кўп тармокли ва мумкин қадар, муаммоли ҳарактердаги мавзуларни ўганишга қаратилган. Усулнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айна пайтда уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама қилинади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол усул танқидий, таҳлилий ва аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга, ҳамда ўқувчиларнинг мустақил фикрлари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиши ва ҳимоя қилишига имконият яратади. Хулосалаш усулидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида, мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлил қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин (3, 6, 9, 12).

Усулни амалга ошириш тартиби:

Тренер - ўқитувчи иштирокчиларни 5 - 6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади.
Тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништир - гач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материални тарқатади.
Ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади.
Навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади. Зарурий ахборотлар билан тўлдирилади.

ФСМУ усули

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қийслаш орқали ахборотни

ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустикал ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат килади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, билимларни мустақкамлашда, ўтилган мавзуни баҳолашда, уйга вазифа беришда, ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил қилишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчиларнинг мавзуга оид бўлган якуний хулосаси ёки ғояси таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғоз тарқатилади.
- иштирокчиларнинг фикрлари индивидуал ёки гуруҳнинг хулосаси тақдимот қилинади.

Ф	Фикрингизни баён этинг
С	Фикрингизнинг баёнига сабаб кўрсатинг
М	Кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	Фикрингизни умумлаштиринг

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий - назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезкор ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади (7, 13, 14).

Муаммони аниқлаш, таҳлил қилиш ва уни ҳал этишни режалаштириш усуллари.

“Нима учун” схемаси

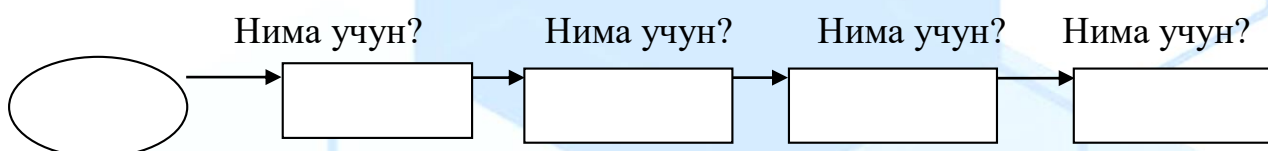
Бу усул - муаммонинг дастлабки сабабларини аниқлаш бўйича фикрлар занжири сифатида фойдаланади.

Схема - тизимлар, ижодий, таҳлилий фикрлашни ривожлантиради ва фаоллаштиради.

Тизимли, ижодий, таҳлилий мушоҳада қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

“Нима учун” схемасини тузиш қоидасини ўрганиб олгандан кейин, алоҳида кичик гуруҳларда муаммони ўрганиб чиқиши лозим. “Нима учун” сўроғини берадилар, чизиб ўрганадилар ва бу саволга жавоб ёзадилар. Бу жараён муаммонинг дастлабки сабаби аниқланмагунча давом этади.

Кичик гуруҳларга бирлашиб, ўзларининг чизмаларини тўлдирадилар ва умумий гуруҳнинг чизмасини шакллантиради. Шундан сўнг иш натижасини тақдимот қиладилар.

“Нима учун” чизмасини тузиш қоидалари:

1 Айлана ёки тўғри тўрт бурчак шакиллардан фойдаланишни ўзингиз танлайсиз.

2 Чизма кўринишининг мулоҳазалар занжирини тўғри чизиқлими ёки тўғри чизиқли эмаслигини ўзингиз танлайсиз

3 Йўналиш кўрсаткичлари сизнинг фикрингизни дастлабки ҳолатдан, натижагача бўлган йўналишини белгилайди (15, 16).

Қуйидан юқорига босқичма-босқич бўйсинувчи “Қандай?” диаграммаси.

Бу усулдан - муаммо тўғрисида умумий тасаввурларини олиш имконини берувчи мантиқий саволлар занжири сифатида фойдаланади.

Диаграммадан фойдаланиб, тизимли фикрлаш, тузилмага келтириш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантириш мумкин.

Диаграммани тузиш қоидаси билан танишгандан сўнг, талабалар кичик гуруҳларга бирлашиб, ҳар бир иштирокчи ўз чизмасини тўлдирди ва умумий гуруҳ чизмасини яратади. Шундан сўнг гуруҳ сардори иш натижасини тақдимот қилади.

Иш натижаларининг тақдимоти

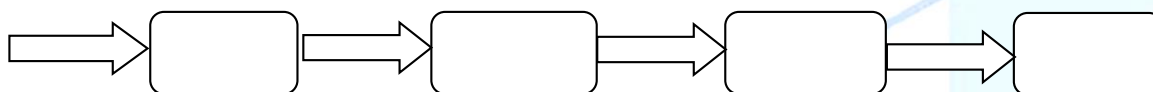
Қуйидан юқорига босқичма босқич бўйсинувчи “Қандай?” диаграммаси

Қандай

Қандай

Қандай

Қандай

“Қандай” диаграммасини чизиш қоидалари:

Кўпгина ҳолларда муаммони ҳал этиш учун “Нима қилиш керак?” лиги тўғрисида ўйланиб қолмаслигингиз керак. Асосан муаммони ечишда “Уни қандай ҳал қилиш керак?”, “Қандай?” асосий саволлар юзага келишдан иборат бўлмоғи лозим.

“ Қандай?” саволарингиз изчил берилиши муаммони ҳал қилиш имконини беради:

Муаммони ечиш, нафақат бор имкониятларни, балки уларни амалга ошириш йўллари хам тадқиқ қилиш қуйидан юқорига босқичма - босқич бўйсунадиган ғоялар тузилмасини аниқлайдилар.

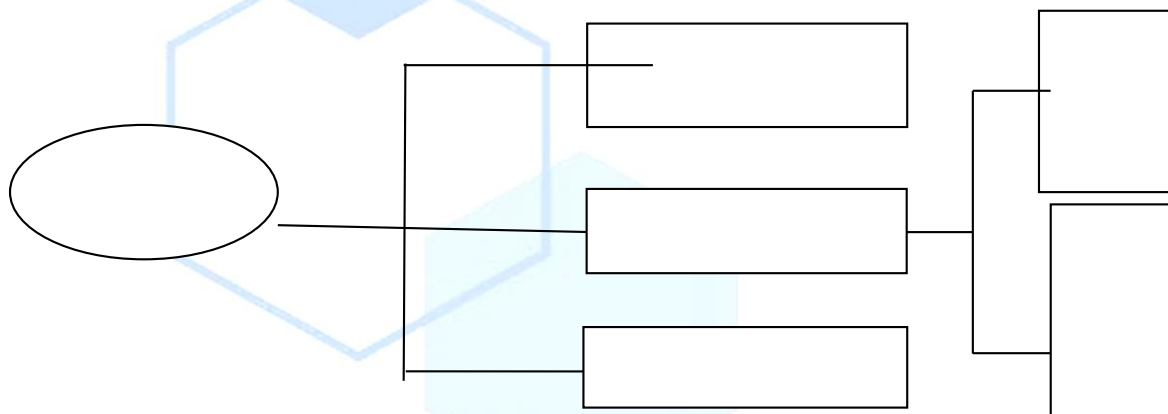
Диаграмма стратегик даражадаги саволлар билан бошланади. Муаммони ечишнинг пастги даражаси биринчи галдаги ҳаракатларнинг рўйхатига мос келади.

Барча ғояларни ўйлаб ўтирмасдан, баҳоламасдан ва таққосламасдан тезликда ёзиш керак.

Диаграмма ҳеч қачон тугалланган бўлмайди, унга янги ғояларни киритиш мумкин. Агарда чизмада савол унинг “Шохларида” бир неча бор такрорланса, унда у бирор муқимликни англатади. У муаммони ечишнинг асоси бўлиши мумкин. Янги ғояларни график кўринишида, дарахт ёки каска кўринишида, юқоридан пастга ёки чапдан ўнга қайд қилишни ўзингиз ҳал этасиз. Агарда сиз ўзингизга тўғри саволлар берсангиз ва унинг ривожланиш йўналишига

ишонсангиз, диаграмма, сиз ҳар қандай муаммони амалий жиҳатдан ечимини топишингизни кафолатлайди (3, 13, 14, 15).

Тузилмавий- мантиқий чизма ”Поғона”

Тузилмавий-мантиқий чизма „поғона”ни чизиш қоидалари.

Поғонани тузиш жараёнида тизимли схеманинг таркибий қисми ва элементларни силжитиш мумкин. У ёки бу ҳолатни қайта фикрлаш имкониятини беради.

Агарда сиз ғояларни ишлаб чиқишда тор йўлакка кириб қолсангиз, у холда, бир-икки поғона юқорига қайтинг ва муҳим нарсани унутмаганизга, ҳамда бошқача нимадир қилиш мумкин эканлигини кўриб чиқинг.

Агар сиз чапдан ўнга ёзишга ўрганган бўлсангиз, “Поғона” чизишни ўнгдан чапга қараб чизишга ҳаракат қилинг. Бунинг учун асосий ғояни чап тарафга эмас, балки ўнг тарафга жойлаштиринг (3, 10, 12).

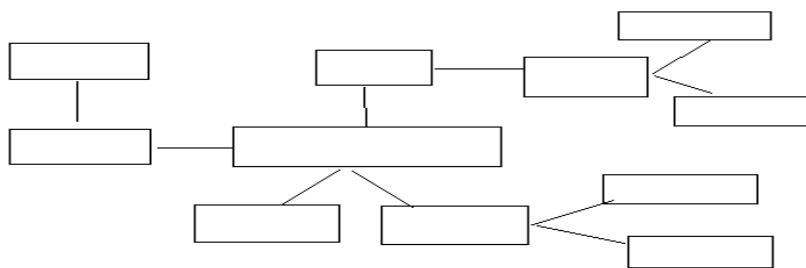
Пидармида” чизмаси.

Бу усул - ғояларни қуйидан юқорига босқичма-босқич тақдим этиш воситаси ҳисобланади.

Чизма орқали тизимли фикрлаш, таҳлил қилиш, ривожлантириш ва фаоллаштириш кўникмалари мустаҳкамланади.

Энг аввал чизмани тузиш қоидаси билан танишиб чиқилади. Сўнгра алоҳида кичик гуруҳлар тузилади. Гуруҳларда аввал асосий муаммони (ғоя вазифа) ёзадилар, сўнгра кичик муаммоларни батафсил кўриб чиқиш учун “кичик шохчаларни” чизадилар. Натижада ҳар бир ғоя ривожланишини батафсил кузатиш мумкин. Охирида гуруҳ сардори иш натижаларини тақдимот қилади (11, 12, 13, 14).

“Пирамида” чизмаси

Хулоса қилиб айтганда, олий таълим тизимида таълим сифати машғулотлар смарадорлигини ошириш мақсадида, машғулотлар маълумотларини таҳлил қилиш ва таққослаш усулларидадан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Шу билан бирга ана шу усулларнинг ютуқ ва камчиликларини инобатга олиб фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. ”Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”. Тошкент. 1997 йил 29 август.
2. Авлиёқулов Н. Педагогик технологиялар. Тошкент. 2008 йил.
3. Бойқўзиёв Ҳ. Ҳ., Бобожанова Ш.Ш., Дехқонова Н.Т., Джурақулов Б.И., Исмоилова Н.А. “Тиббиёт олий таълим муассасаларида тиббий биологик фанларни ўқитишда илғор педагогик технологиялардан фойдаланиш”. Самарқанд 2019. 51 бет
4. Бобожанова Ш.Ш. Патология фанини ўқитишда интерфаол усулларни қўллаб машғулот самарадорлигини ошириш. Тошкент. 2016 йил.
5. Ишмухаммедов Р., Абдуқодиров Р. Инновацион технологиялар . Тошкент. 2007 йил.
6. Ишмухаммедов Р., Пардаев А., Абдуқодиров А. Таълимда инновацион технологиялар. Тошкент. 2008 йил..
7. Махсудов С.Н. ва бошқалар . Тиббиёт таълимида замонавий педагогик технологияларнинг қўлланилиши . Тошкент. 2016 йил.
8. Рахимов Б. Педагогик технологиялар схемаларда. Тошкент. 2009 йил.
9. Саидахмедов Н., Абдурахимов С. Педагогик технологиялар, педагогик маҳорат. Тошкент. 2010 йил.
10. Толипов О., Усмонбоева М. Педагогик технологиялар. Тошкент. 2005 йил.
11. Davronova A. B., Avazova G. A., Rakhmonova Kh. N., Mukhitdinova S. M. Development of professional self-education competence of future specialists with medical education. Journal of Universal Science Research, 1(12), 139–144.
12. Орипов Ф.С., Блинова С.А., Бойқўзиёв Ҳ.Ҳ. Организация образовательного процесса на младших курсах медицинского института. «Личностный подход в обучении и гуманизация учебно -воспитательного процесса» межвузский Республиканский сборник научных статей Стр. 29-31. Самарканд 2013.

13. Орипов Ф.С., Блинова С.А., Хамидова Ф.М. Преподавание морфологических дисциплин в медвузе сочетание традиционных и новых образовательных технологий. Материалы научно-практической конференции “Система повышения квалификации педагогических кадров в вузах Узбекистана: опыт, приоритеты и перспективы развития” 18 апрель 2018. С. 41-42.

14. Орипов Ф.С., Дехканов Т.Д., Бойкузиев Ҳ.Ҳ., Ҳамраев А.Ҳ. Фундаментал фанларни ўқитишда горизантал ва вертикал интеграциянинг ахамияти. Сборник учебно-научнопрактической конференции “Общение с пациентом, проблемы обученич практических навыков и их решении при подготовке квалифицированных специалистов” 2018 Ташкент С. 397-398.

15. Орипов Ф.С., Дехканова Н.Т. Реализация принципов дидактики при модульной системе обучения. “Современное состояние, проблемы и перспективы медиуинского образования” международная учебно-научно-практическая конференция. Бухара 12 апреля 2018. С. 150.

16. Халимова Н.А. Хамраева Ю.М. Рахмонова Х.Н. Рахмонов Ф.З. Педагогическое общение в деятельности врача. Journal of Universal Science Research, 1(11), 305–315.